

Øst-Timors tilbageslag

Sven Gunnar Simonsen

I 1999 fremstod Øst-Timor som det perfekte laboratorium for statsbygning under international ledelse. Men siden er meget gået galt

I februar i år ble Øst-Timor i noen dager synlig på internasjonale medias radar, i og med attentatforsøkene mot president José Ramos-Horta og statsminister Xanana Gusmão. Nobelprisvinneren Ramos-Horta ble alvorlig såret, mens den tidligere geriljalederen og presidenten Gusmão unnslapp.

Forrige gang Øst-Timor var i søkelyset var for to år siden, da en konflikt innad i hæren utviklet seg til en krise hvor minst 37 ble drept og 155.000 av landets 1,2 millioner innbyggere flyktet fra sine hjem. Dette skjedde bare et par uker etter at daværende sjef for Verdensbanken, Paul Wolfowitz, besøkte Øst-Timor og gratulerte landets ledere med å ha lykkes i å sikre fred og stabilitet. Også FNs framdriftsplan tilsa at saksessens var sikret: de aller fleste punktene på 'oppdrag utført'-listen var kryssset av, og det gjensto bare en måned til den siste, beskjedne FN-operasjonen formelt skulle avsluttes. Øst-Timor var portugisisk koloni i

mer enn 400 år. Da det autoritære Salazar-Caetano regimet i Lisboa falt i 1974, løsnnet også grepet om kolonien. I Øst-Timor ble friheten fulgt av væpnet strid mellom rivaliserende politiske grupper; noen av dem med støtte fra naboen Indonesia. I desember 1975 invaderte så Indonesia Øst-Timor. Anslagene for hva okkupasjonen kostet varierer; minst 100.000 men kanskje så mange som 200.000 ble drept eller døde av sult og sykdom forårsaket av okkupasjonen. Morsandsbevegelsen ble likevel aldri helt nedkjempet, og internasjonalt hadde timoreserne mange støttespillere.

Først med den indonesiske direktatoren Suhartos avgang i 1998 fikk timoreserne en ny sjans. En folkeavstemning om Øst-Timors framtid, administrert av FN, ble avholdt i august 1999. Tross en atmosfære av frykt stemte så mange som 78 prosent for selvstendighet. Indonesias militære trakk seg ut i ukene som fulgte, men lot først sine timoresiske

militærer gå berserk. Anslagsvis to tusen mennesker ble drept, to tredeler av befolkningen ble drevet på flukt, og 70 prosent av bygningsmassen ble brent ned.

Noen uker senere vendte FN tilbake, og en massiv internasjonal operasjon ble satt i verk. En FN-administrasjon (UNTAET) regjerte Øst-Timor fra 1999 til landet ble selvstendig i 2002. 'Alt' hastet da FN ankom Øst-Timor. Å bygge en øst-timoresisk stat var en overveldende oppgave. Dette var allerede Asias fattigste land, med størstedelen av befolkningen sysselsatt i naturalthusholdning, og en fødselsrate på åtte barn per kvinne (den høyeste i verden). Og nå altså enorme ødeleggels-er og nye traumer i kjølvannet av den indonesiske tilbaketrekningen.

Samtidig var det flere ting som ga grunn til optimisme. Okkupasjonsmakten hadde trukket seg ut, og en samlet nasjonalfølelse hadde vokst fram rundt ønsket om selvstendighet. Internasjonal bistand ble ønsket velkommen, og landet hadde til og med utnyttede olje- og gassressuser som kunne gi gode inntekter. Med et lite territorium og en liten befolkning virket det hele hånderbart.

Nær nedsmelting

I 2006 kom landet likevel nær en full nedsmelting. Krisen ble utløst da en gruppe på 600 soldater ble sparket på grunn av gjenesteforsøm-

melse. Denne gruppen ble kalt 'petisjonistene' fordi mange av dem hadde undertegnet en petition stilet til landets ledere hvor de hevdet at de ble diskriminert fordi de kom fra Øst-Timors vestlige del. Protestene som fulgte utartet til voldelige sammenstøt, først og fremst i hovedstaden Dili. Flere politifolk sluttet seg til petitionistene. Soldater, politi, petitionister og væpnede sivile støtte sammen, hærens hovedkvarter og hærsjefens privatbolig ble angrepet, og hæren svarte med å angripe politihovedkvarteret i Dili. I hovløsheten som rådde fikk hovedstadens stadig sterkere ungdomsgjenger herje fritt. Seks tusen hus ble helt eller delvis ødelagt i Dili alene.

I juni gikk Frettilins statsminister Mari Alkatiri motvillig av, og José Ramos-Horta (som hadde gått av som utenriksminister én dag tidligere) tok over. Samme måned kom en australsk-dominert internasjonal militærstyrke til landet, og uroen ble gradvis dempet. I august ble et nytt, stort FN-oppdrag (UNMIT) etablert. Lokale og internasjonale krefter startet gjenoppbyggingen, av bygninger, institusjoner – og tillit.

Øst-Timor sto igjen som et mer splittet samfunn etter krisen. Mest iøynefallende var måten et tidligere ganske uvesentlig regionalt skille – mellom folk fra vest (*Loromona*) og øst (*Lorosaé*) i landet – var blitt langt viktigere, og nå preget mange andre konfliktinger. Politikk i Øst-Timor hadde lenge vært uforsonlig, men

ved president- og parlamentsvalgene våren 2007 trådte dette øst-vest-skill- et fram på en helt ny måte. Da regjeringspartiet Fretlin miset makten til en koalisjon ledet av hovedmotsanderen, tidligere president Xanana Gusmão, brøt det ut ny uro i hovedstaden og øst i landet.

Problemet med petisjonistene forble uløst etter 2006-krisen. Flere hundre av dem krevde fortsatt å bli tatt opp igjen i hæren. I løpet av 2007 ble petisjonistene tettere organisert under den tidligere sjefen for militærpolitiet, Alfredo Reinado. Avhopperen Reinado var kjent for sin karisma, men også for sitt store ego. Han var ettersøkt for drap etter 2006-krisen, men var like fullt blitt en helt for enkelte vest i landet.

Statsminister Gusmão på sin side viste stadig større utålmodighet med Reinado, og Reinado må ha antatt hans tid på rømmen snart var ute. I desperasjon – og kanskje stormannsgalskap – slo han til mot landets ledere 11. februar. Reinado ble selv drept i attentatforsøket mot president Ramos-Horta.

Med Reinado miset petisjonistene sin viktigste leder. I ukene som fulgte overga de tidligere soldatene som deltok i attentatforsøkene seg. Reinados høyre hånd, Gastão Salsinha, meldte seg omsider i slutten av april, etter langvarige forhandlinger. Nå arbeider myndighetene med en løsning for de flere hundre petisjonistene som ikke hadde noen rolle i attentatforsøkene, som har meldt

seg for myndighetene og er samlet i en leir i Dili.

Fremdeles må timoreserne leve med umnaksitstanden innført etter 11. februar. Fremdeles er ungdomsgjengene, med ulik regional tilhørighet, sterke. Og 100.000 bor fremdeles i leire for inntert fordrevne. I den uklare sikkerhetssituasjonen står arbeidet med økonomisk gjenoppbygging av landet i stampen. Inntektene fra olje- og gassutvinningen kan dekke statens utgifter, men skaper ikke uten videre arbeid til de mange unge som går ledig.

Det finnes lyspunkter. Etter 11. februar valgte myndighetene som et krisetilak å legge hæren og politiet under en felles kommando. Det er en midlertidig løsning, som også bekymrer enkelte. Men mange timoresere ser det som positivt at militære og politi faktisk kan jobbe sammen. Sikkerhetstiltakene har også gjort slutt på de hyppige sammenstøtene mellom steinkastende ungdomsgjenger. Dette gjør også at noen inntert fordrevne viser større vilje til å vende hjem. Men troen på enkle formler og raske resultater i 'det perfekte laboratoriet' er borte nå. Å skape varig stabilitet og utvikling i Øst-Timor er blitt vanskeligere etter de siste årenes tilbakeslag. Langsiktig internasjonal støtte vil øke timoresernes sjanse til å lykkes.

Sven Gunnar Simonsen er seniorforsker ved Institutt for fredsforskning, Oslo (PRIO)

Dokument

John McCain:

Vi kan skape en bedre verden

President Truman sa engang om Amerika, at "Gud har ført os frem til vor nuværende magt- og styrkeposition med tanke på et højere formål". I hans tid var dette formål at inddemme kommunismen og skabe de strukturer af fred og velstand, der kunne bane sikker vej igennem Den Kolde Krig. Nu er det vor tur. Vi står over for en række nye muligheder, men også over for nye farer. Den videnskabelige og teknologiske udvikling har bragt os velstand uden fortilfælde, udryddet sygdomme og mindsket lidelser for millioner. Vi har i vor levetid Chancen for at løfte verden til nye højder for menneskelig trivsel. Men samme teknologier har også medført nye alvorlige risici og udrustet nogle få nationer med muligheden for at myrde millioner af uskyldige, ligesom de har resulteret i en global in-

dustrialisering, der på længere sigt vil kunne true vor planet. Skal vi imødegå den udfordring, må vi kunne forstå den verden vi lever i, og forstå, at De Forenede Stater har en alt afgørende rolle at spille i udfordringen af dens fremtid.

I det 21. århundrede må De Forenede Stater påtage sig et lederskab, ganske som vi måtte det i Trumans dage. Men at påtage sig et lederskab i dag indebærer noget helt andet end i årene efter Anden Verdenskrig, da Europa og de øvrige demokratier stadig var i færd med at rejse sig efter krigens ødelæggelser, og De Forenede Stater var den eneste demokratiske supermagt i verden.

I dag står vi ikke alene. Den Europæiske Union har en magtfuld kollektiv stemme, og der findes store nationer som Indien og Japan, Australien og Brasilien, Sydkorea og

USA's store magt "betyder ikke, at vi er i stand til at gøre alt, hvad vi ønsker. Ej heller bør vi gå ud fra, at vi har al den visdom og viden, der skal til for at få succes..." sagde Republikanernes præsidentkandidat, John McCain, i en tale til World Affairs Council i Los Angeles den 26. marts 2008. *Udenrigs* bringer et uddrag.